

when revealing an epoch-making context of the formation of the Platonic way of setting and solving ethical problems; 2) problem-conceptual modeling – when reconstructing Platonic models of the correlation between good and evil, and then – theodicy. The main results of the research are: 1) the Platonic transformation of the problem of the correlation between good and evil in the theodicy problem is shown; 2) the substantial modeling of the problem of evil (methodological emphasis) and the relativistic modeling of the most evil alternative (ontological emphasis) are distinguished; the causes of the evil activity of a person revealed by the philosopher are shown; 3) the essence of the Platonic ideas about the principle of justice as an ethical ideal is revealed; 4) the perspectives of historical and philosophical modeling as the basis for the reconstruction of the ethical concept of anthropic time, as well as the concept of history and culture as a way of social self-organization are shown.

Keywords: God, good and evil, theodicy, substantialistic modeling, relativistic modeling, the principle of justice.

Ханжи В. Б., доктор філософських наук, доцент, зав. кафедри філософії та біоетики, Одеський національний медичний університет (Україна, Одеса), Vladkhan.od@ukr.net

Платон: від проблеми добра і зла до проблеми теодицеї

Метою статті є осмислення трансформації проблеми добра і зла в проблему теодицеї в етичній думці Платона. Методологічними засадами дослідження виступили: 1) принцип історизму – при виявленні епохального контексту формування платонівського способу постановки і вирішення етичних проблем; 2) проблемно-концептуальне моделювання – при реконструкції платонівських моделей співвідношення добра і зла, а потім – теодицеї. Основні результати дослідження: 1) показана платонівська трансформація проблеми співвідношення добра і зла в проблему теодицеї; 2) розрізнене субстанціалістське моделювання проблеми зла (методологічний акцент) і релятивістське моделювання самої злої альтернативи (онтологічний акцент); показані виявлені філософом причини злої активності людини; 3) розкрито сутність платонівських уявлень про принцип справедливості як етичний ідеал; 4) показані перспективи історико-філософського моделювання в якості підстави реконструкції етичної концепції антропного часу, а також концепції історії та культури як способу соціальної самоорганізації.

Ключові слова: Бог, добро і зло, теодицея, субстанціалістське моделювання, релятивістське моделювання, принцип справедливості.

* * *

УДК 342.1

Бесєдіна Г. О.,
аспірантка філософського факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), anna137besedina@gmail.com

ВНЕСОК ТЕОРІЇ Л. ТЕВЕНО І Л. БОЛТАНСЬКИ «СОЦІОЛОГІЯ ГРАДІВ» У КРИТИЧНЕ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИХ ПІДХОДІВ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЯВИЩ

За останні кілька десятиліть в соціально-філософській думці відбулися зміни, які змусили переглянути більшість підходів до дослідження соціальних явищ і місце людини в суспільстві. Ключову роль в цих змінах зіграв напрямок досліджень, який носить назву теорії практик. Складність дослідження цих теорій полягає в їх неоднорідності і міждисциплінарному положенні, що викликає певну низку проблем. У межах цього практико-орієнтованого напрямку навіть не існує єдиного підходу до визначення поняття практики.

У статті будуть розглянуті основні концепції «соціології градів», або ж як це називають цю теорію «соціологія виправдань» французьких соціологів Люка Болтанського і Лорана Тевено. На думку дослідників, теорії практик хоч і стали корисними для соціальних наук, проте в своєму розвиненому варіанті вони не в змозі дати повноцінну оцінку нашій взаємодії зі світом. Соціологи вважають, що людська діяльність – це достатньо складний процес, для аналізу якого потрібно враховувати наміри, моральні установки, оціночні судження, ціннісні орієнтири, плани індивідів і спільнот.

В практико-орієнтованих підходах, зокрема в підході П'єра Бурдьє, зазвичай не враховується той факт, що актори здатні узагальнювати, обговорювати загально значимі проблеми і аргументувати свою позицію в термінах загально прийнятих ціннісних орієнтирів і правил, діяти узгоджено з іншими. З огляду на це Тевено і Болтанський пропонують більш ефективний підхід до дослідження суспільства, який має назву «соціологія градів». Соціологи прагнуть відновити зв'язок соціології з моральною і політичною філософією. Вони мають на меті показати, що проблема справедливості важлива не тільки для теоретичної філософії, але й для соціології. Зацікавлені люди в буденному житті також прагнуть прийти до згоди в щоденних практиках. У процесі дослідження Болтанський і Тевено, виявили, що існує достатньо велика різноманітність в принципах оцінки і форми досягнення справедливої згоди.

Ключові слова: Лоран Тевено, Люк Болтанський, «соціологія градів», «практика», теорія множинних режимів залученості, загальне благо, режими виправдань.

Буремність ХХ століття не пройшла безслідно, зокрема для європейської філософської і соціально-культурної думки. Наростаючий скепсис щодо можливості побудувати теорію яка б відкрила об'єктивовану і універсальну соціальну структуру, а також відмова від розгляду індивідуальних дій як будівельних блоків соціальних явищ були представлені і розроблені у філософії Людвіга Вітгенштайна, Чарльза Тейлора, Хюберта Дрейфуса, П'єра Бурдьє, Ентоні Гіденса, етнометодологів, Мішеля Фуко, Жана-Франсуа Ліотара.

Нова орієнтація до розгляду людської діяльності як живого процесу призводить до розробки концепцій і теорій, які змінили сучасне розуміння найрізноманітніших питань, таких як філософське і наукове значення людської діяльності, природа суб'єктивності, раціональності, смислу, нормативності, характер мови, науки і влади, організація, відтворення і трансформація суспільного життя.

Практико-орієнтовані підходи протистоять багатьом вченням і дослідницьким напрямкам, зокрема інтелектуалізму, індивідуалізму, теорії раціонального вибору, методичному індивідуалізму, структуралізму, системній теорії тощо. Враховуючи множинність цілей, питань і опозицій, єдиного підходу до дослідження практики і, відповідно, до визначення поняття практики на сьогоднішній день не існує [7].

На сьогоднішній день проблема практик достатньо активно розробляється багатьма європейськими дослідниками. Проте ми звернемо свою увагу на доробок двох французьких соціологів – Лорана Тевено (Laurent Thévenot) і Люка Болтанського (Luc Boltanski), які критично віднесли до практично орієнтованих теорій.

У 80–ті роки ХХ століття у соціальних науках Франції починається новий етап, який має назву «прагматична соціологія». Цей етап пов'язаний з дослідженнями Бруно Латура і Мішеля Калона (соціологія інновацій), Люка Болтанського і Лорана Тевено (соціологія градів). Не зважаючи на деякі відмінності між цими теоріями, їх деколи все ж таки разом відносять до «прагматичного повороту» в соціальних науках, або до «прагматичної соціології» [4].

Люк Болтанський і Лоран Тевено – французькі соціологи, а останній також є економістом. Найвідоміша їхня спільна праця – «Критика і обґрунтування справедливості. Нариси соціології градів» вийшла друком у 1991 році в Парижі під оригінальною назвою «De la justification. Les économies de la grandeur». Микола Копосов (російський історик і філософ) у передмові до російського перекладу книги зазначає, що вона є найбільш значним твором французької соціології за останні три десятиліття, періоду «після Бурдьє».

Люк Болтанський, і Лоран Тевено були учнями П'єра Бурдьє і, відповідно, зазнали значного ідейного впливу свого вчителя, проте на початку 80–х років ХХ століття відбувається їхній відхід від підходу П'єра Бурдьє, як від такого що не здатен адекватно і повній мірі відповісти на актуальні теоретичні питання соціології і філософії.

На думку дослідників хибність попередніх підходів криється у неадекватному відношенні дослідника до актора, коли останній розглядається то як хитромудрий стратег, то як істота без здатності до саморефлексії. Тевено зазначає, що поведінка людини – це більш

складний механізм, де актор не тільки вибудовує індивідуальні стратегії. У людини формується й інша діяльність, яка пов'язана зі здатністю дружити, кохати, прив'язуватися до людей, місця проживання, шукати компроміс, критикувати, приймати спільні рішення вступати до певної спільноти, бути прихильним, бути солідарним, виражати емпатію, тощо [2].

Критична соціологія, не дозволяє адекватним чином досліджувати ціннісні орієнтири суспільства, моральні установки і принципи дії і власне оціночні судження індивідів, тому як соціолог шукає певну універсалізовану основу в діяльності акторів. Підхід Бурдьє не враховує того факту, що актори здатні узагальнювати, обговорювати загально значимі проблеми і аргументувати свою позицію в термінах загально прийнятих ціннісних орієнтирів і правил, діяти узгоджено з іншими.

У статті під назвою «Pragmatic regimes governing the engagement with the world» Тевено пише, що розробка концепції «практик» принесла не аби яку користь соціальним наукам. Звертаючи увагу на слабкі ланки в межах цього підходу Тевено зазначає що, зазвичай «практику» визначають як певну ситуативну, виражену тілесно, здійснювану за звичкою і без рефлексії, діяльність. Проте з розповсюдженням і популяризацією цього концепту виникають проблеми, зокрема в тлумаченні цього терміну. Тому як в різних напрямках соціальних наук це тлумачення достатньою мірою відрізняється. Також ця концепція є надзвичайно широкою, що заважає детальному поясненню розбіжностей між типами діяльностей. А саме, пояснення цих розбіжностей є надзвичайно важливим, адже воно є характерною рисою сучасних суспільств.

Тевено також не задовольняє така риса теорії практик – яку він назвав «недостатністю реалізму» (lack of realism) – на думку дослідника, це пов'язано з тим що теорії практик зазвичай не дають достатньої оцінки нашій конфронтації зі світом. Ще один пункт стосується моральності, яка на практиці регулює будь-яку практичну взаємодію. Далі поняття блага стане одним з ключових концептів для їхнього підходу [8].

На думку Тевено, сама діяльність (практика) – не достатній матеріал для адекватного і повного дослідження суспільних процесів. Тому, як на думку соціолога, потрібно враховувати види діяльності, які крім звички тіла вказують на наміри і плани, на форми діяльності, що вимагають рефлексії.

Вбачаючи вагомість, але не довершеність концепції практик, Тевено (разом із Люком Болтанськи), націлюють свою діяльність на розроблення такої теорії, яка б дозволила уникнути цих проблем. Їхній підхід має назву «соціологія градусів». «Соціологія градусів» пропонує один з можливих шляхів до вирішення цього дослідницького завдання. Соціологія градусів дозволяє вивчати об'єднання людей і цінності, на які орієнтуються в межах цих об'єднань.

Предметом дослідження у Болтанськи і Тевено виступає критична здатність акторів обґрунтувати свою позицію з точки зору загально значимих принципів і цінностей в ситуації публічного обговорення. Тому соціологія градусів також відома як соціологія критики і соціологія виправдання. Тим не менш дослідники не зводять соціокультурну реальність до мови, дискурсив,

дискурсивного порядку і притримуються прагматичного підходу. Тут прослідковується вплив прагматизму, тому як для обох напрямів характерна увага до реальності як до багатогранного досвіду.

Як зазначає Олег Хархорін, на сьогоднішній день соціологія градусів і прагматичний поворот є, поки що, останньою спробою створення нової парадигми у французькій соціологічній науці [3].

У статті «Соціологія критичної здатності» Болтанськи і Тевено дають визначення тому, що таке критичні здібності і як вони функціонують у суспільстві. Вони розглядають проблемну ситуацію (суперечки, сцени) між колегами, між членами родини, між сусідами тощо. Як правило, супутнім процесом суперечки є критика. Той (ті), хто критикує, знаходиться в «імперативі виправдання», людина повинна виправдовувати себе для того, щоб підтримати свою критику. Той, кого критикують, також має виправдовувати себе, але ці виправдання мають відповідати правилам доречності. «Ми не можемо сказати, наприклад: «Я не згоден з вами, тому що мені не подобається ваше обличчя» [1].

Для ведення суперечки, так само як і для згоди, потрібно зосередитися на «конвенції еквівалентності», тобто розумінні того, що є доречним в ситуації згоди і суперечки. Процес виправдання з обох сторін має проходити за спільними правилами. Такі кризові ситуації тимчасові, і одним з варіантів виходу з цієї ситуації є згода. В суперечку включаються не тільки слова, (мовна перепалка) але й речі, які є причиною цього спору. Для ведення спору має бути введена конвенційна еквівалентність. Режим в якому люди виправдовують свою діяльність називається режимом справедливості.

Автори розглядають гіпотетичну ситуацію автомобільної аварії, де гнів водіїв може підсилитися багатьма «особистими» проблемами, такими як проблеми на роботі, хвороба, нестача коштів, проте для уникнення насилля вони мають відійти від цих причин і звернутися до адекватних, у цьому випадку, обставин, таких як правила руху, технічний стан машини тощо. Для того щоб вибір релевантних і не релевантних об'єктів співпав, у них повинна бути спільна здатність до розуміння, що і якою мірою підходить для даної ситуації. Тобто вони мають мати форми спільності, які дадуть змогу пов'язати дану ситуацію з іншими, тотожними [1, с. 68].

Важливим доповненням до теорії світів і режимів, які були розроблені Тевено і Болтанськи є теорія множинних режимів залученості, які була розроблена Тевено і спрямована на аналіз менш узагальнених форм взаємодії людини з оточуючим світом і іншими людьми. Залученість у світ має два вектори: спрямованість на реальність, і на ту чи іншу форму блага більшої чи меншої ступені узагальнення, що визначає оціночне судження. Тевено виділяє три режими залучення відповідно до їхнього узагальнення:

1. Режим публічного обґрунтування (régime de justification), – пов'язаний з вищими загальними принципами блага, передбачають публічну дію.

2. Режим інтенціональної чи планової дії (action en plan), – пов'язаний з більш обмеженим благом, яким може бути мета агента, і базується на індивідуальній дії. Оціночні судження передбачають оцінку об'єктів

і діяльності з точки зору функціональності і результативності.

3. Режим близькості (*régime de familiarité, régime de proche*), – пов'язаний з взаємодією людини з близьким оточенням і базується на прив'язаності (як до людей так і до речей). Речі наділяються цінністю, тому як дарують людині відчуття простоти і затишку у звичному світі.

Кожному з видів залученості відповідає свій особливий вид оцінки і особлива модель діяльності. В залежності від форми залученості людини в світ змінюється роль мови [8].

Коркюф, проводячи аналогію між «поняттями – бульдозерами» Клода Грінґйона і деякими соціологіями, яким автор приписує той же підхід бульдозера, і які можна було б назвати соціологіями – бульдозерами – тому що осягають соціальний світ при допомозі однорідного словника опису, інтерпретації та пояснення, придатного для будь-якої ситуації. Тим самим вони намагаються привести до одного знаменника вкрай різноманітні ситуації [5].

Соціологія режимів дії, що зароджується сьогодні на основі робіт Люка Болтанські і Лорана Тевено, навпаки, прагне виявити будь-які шорсткості поля і запропонувати різні концептуальні ансамблі, що залежать від того чи іншого типу ситуації. Отже, метою соціології режимів дії є реконструкція глобального підходу на основі розробки регіональних моделей. Кожен з режимів дії намагається осмислити дію в певних ситуаціях через менталітет і жести, якими володіє індивід в ході врегулювання відносин особистостей один з одним і з речами, тобто використовуючи перед-конституційовані точки опори, внутрішні і одночасно зовнішні по відношенню до особистостей. І хоча такий підхід знову ставить перед соціальними науками цілий ряд проблем, сам він не претендує на те, щоб осягнути все поле соціології.

Тепер звернемося до «теорії градусів і світів». Під поняттям «град» мається на увазі модель суспільного справедливого устрою. На думку авторів, у сучасному суспільному устрої існує декілька моделей, що являють собою системи цінностей і системи справедливого суспільного устрою. Громадянин в тій чи іншій ситуації апелює до певного з градусів з метою обґрунтувати справедливість своїх дій і домагань. Таким чином, головним об'єктом дослідження виступає практика виправдання.

На формування «теорії градусів» вплинули ідеї Макса Вебера, зокрема, тема легітимного панування (проблема легітимації), Емілія Дюркгайма і Марселя Мосса (тема соціальних конвенцій). Великою мірою вплинув і прагматизм, ідеї Бруно Латура, когнітивна революція 80–90-х років, теорія справедливості Джона Ролза.

Соціологію градусів також називають соціологією виправдання, тому як предметом дослідження виступає критична здатність акторів обґрунтовувати свою позицію з точки зору загально значимих принципів і цінностей в ситуації публічного обговорення.

Болтанські і Тевено прагнуть відновити зв'язок соціології з моральною і політичною філософією. В них на меті показати, що проблема справедливості важлива не тільки для теоретичної філософії, але й для соціології. Звичайні люди в буденному житті також прагнуть прийти до згоди в щоденних практиках.

Тепер буденне почуття справедливості можна вивчати соціологічними методами. У процесі дослідження Болтанські і Тевено, вивчили, що існує достатньо велика різноманітність в принципах оцінки і форми досягнення справедливої згоди. В такому випадку виникає питання, як в цих умовах можливо досягнення легітимної згоди, яка передбачає певну універсальність.

Для того щоб судження визнавалося в публічній суперечці справедливим і викликало всезагальне схвалення воно має базуватися на загальноприйнятих еталонах значимості, а також пройти процес узагальнення. Гради складаються з певних елементів – людей, об'єктів, ситуацій. Порядок в цих градах зорганізується навколо специфічного загального блага (*bien commun*), якому відповідають свої моральні установки і свої форми справедливої оцінки, усіх елементів граду. Для повнішого опису кожного з градусів, дослідники звернулися до класичних праць з моральної і політичної філософії, де були зроблені спроби обґрунтувати значимість тієї чи іншої форми добра – загального блага. Вони, таким чином, виділяють шість градусів справедливості. Ці шість градусів не є вичерпними, проте на їхню думку вони дозволяють описати більшість буденних ситуацій виправдання.

Перший град – град натхнення (*la cité inspirée*). Головним благом у цьому градусі є натхнення. До форм вияву значимих якостей відносяться творчість, чуттєвість, спонтанність, емоційність, стихійність. При моделюванні цього граду дослідники спираються на концепцію Блаженного Августина, який обґрунтовував значення граду Божого, заснованого на милосерді, любові до ближнього, самопожертві. На відміну від граду земного, всі мешканці граду Божого повністю віддаються благодаті, посланої згори, тим самим досягаючи згоди. Об'єднуючим початком служить натхнення, вища сила, що оволодіває людиною. Тут немає місця себелюбству, гордині, марнославству, розрахунку, жадібності. Цінність у цьому градусі має смиренність, скромність, самопожертва, аскетизм, уважність, спонтанність. Найзначнішими у цьому градусі є святі, мученики, артисти, поети.

Другий град – патріархальний (*la cité domestique*). Загальне благо града складається з триєдності – рід, ієрархія, традиція. Значимі якості – довіра, тісні зв'язки, особиста залежність, особиста прихильність, лояльність, ієрархія, авторитет, традиційність, прихильність минулого. В основі моделі цього граду твір Ж. Боссює «Політика, витягнута з самих слів Святого Письма». У цьому творі відстоюється ідея божественного походження абсолютної влади монарха, який втілює в собі турботливого батька королівства. Влада передається у спадок, і її легітимність обумовлена безперервністю королівського роду. Ієрархія є наріжним каменем патріархального граду, пронизуючи усі відносини осіб у патріархальному градусі забезпечуючи загальну згоду: відносини вельмож і підданих, сімейні (діти і батьки; старші і молодші брати, сестри) і родові відносини (старше і молоде покоління, діди і онуки).

Третій град – град репутації (*La cité de l'opinion*). Загальне благо – репутація. До форми прояву значимих якостей відносяться – популярність, престиж, знатність. В основу ліг твір Т. Гоббса «Левіафан», зокрема його філософські роздуми про природу почесі. Мірилом

значущості в граді репутації є думка оточуючих, що створює погану або добру славу особі або речі. Визнання широким загалом, загальна повага гарантує особі популярність, знатність.

Четвертий град – громадянський (*la cité civique*). Благо – загальна воля. До визначних якостей належать колективізм, рівність, солідарність, єднання, законність. Спільним благом являється спільна воля у відповідності з концепцією суспільного договору Жан Жака Русо. На відміну від патріархального граду вища влада в громадянському граді не втілена в одноосібних повноваженнях монарха, а здійснюється через колегіальне правління громадян, об'єднаних відношенням солідарності.

П'ятий град – град ринку (*cité marchande*). Благо – конкуренція. Значимі якості – ціна, обмін, товарні відносини. Для експлікації ринкового граду було взято твір Адама Сміта «Дослідження про природу і причини багатства народів». Значимість людей в цьому граді визначається їхнім матеріальним станом, багатством, успішністю, тобто здатністю стати щасливим володарем рідкісних благ, а значимість речей визначається їх ціною. Взаємодія осіб, рухома загальним бажанням володіти, приймає форму конкуренції, суперництва за володіння цінними речами або можливість обмінювати їх. Загальний, повсюдний характер конкуренції забезпечує справедливую згоду в ринковому граді.

Шостий град – град науки і техніки (*cité industrielle*). Благо – ефективність. Значимими якостями є продуктивність, ефективність, науковість, єдність науки і промисловості, планування. Дослідники беруть за основу твір французького утопіста А. Сен-Симона, теоретика індустріального суспільства, відомого критика способу життя знаті, дворянства і інституту спадкування. У своїх працях Сен-Сімон славив прогрес і виступає за побудову нового суспільства – суспільства промисловців і вчених, кажучи сучасною мовою, суспільства експертів і професіоналів. Соціальний устрій мислився ним як складна організація, кожен з елементів якої чітко виконує відведені йому функції. Прогрес Сен-Симоном зв'язувався з розвитком наукового знання і промисловості. У цьому граді, згідно Болтанські і Тевено, справедлива згода забезпечується загальною орієнтованістю діяльності на практику, корисність, результативність. Ефективність розглядається тут як загальне благо, що відповідає потребам всіх.

Популярність і підвищену увагу серед французьких (і не тільки) інтелектуалів Микола Копосов пояснює так: «Болтанські і Тевено запропонували – мабуть, єдину у Франції – послідовну спробу створити нову «парадигму», засновану на новому підході до проблеми легітимації соціальних відносин і таку, що виходить із принципів, логічно прямо протилежних структуралістським» [2, с. 7].

У підсумку потрібно сказати, що теорія Болтанські і Тевено стала важливим кроком до переосмислення попередніх підходів не тільки в межах соціології, але й у інших сферах соціально-гуманітарного знання.

На основі ідей провідних класиків соціальної і філософської думки, таких як Марсель Мосс і Еміль Дюркгайм – концепція соціальної конвенції, Макс Вебер – проблема легітимації, а також більш сучасні напрямки – американський прагматизм, ідеї Поля Рікера,

Бруно Латура, Джона Ролза – теорія справедливості, Тевено і Болтанські будують багаторівневу теорію, яка дає змогу якісно змінити позицію актора щодо оточуючого середовища. Тепер індивід позиціонується як істота що здатна до саморефлексії, оціночних суджень, до побудови стратегій, до релевантності в діях відповідно до ситуації, як по відношенню до людей так і до матеріального світу.

Тевено і Болтанські не вважають, що їхній підхід є вичерпним, окрім того вони визнають що система «градів» є обмеженою і може бути розширена за потребою. Особливість їхньої теорії полягає в спрямованості на живу дію, а не на знаходження певного принципу поділу суспільства, як то класи, касти або габітуси.

Список використаних джерел

1. Болтанські Л., Тевено Л. Социология критической способности / Пер. с англ. К. А. Виноградовой // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2000. – Т.3. – №3. – С.66–83.
2. Болтанські Л., Тевено Л. Критика и обоснование справедливости: Очерки социологии градів / пер. с фр. О. В. Ковеневої; науч. ред. перевода Н. Е. Колосов. – М.: Новое литературное обозрение, 2013. – 576 с.
3. Волков В. Теория практик / В. Волков, О. Хархордин. – СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге. – 298 с.
4. Ковенева О. В. Французская прагматическая социология: от модели «градів» к теории «множественных режимов вовлеченности» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.isras.ru/index.php?page_id=2384&id=981&l=
5. Коркюф Ф. Множественность режимов действия у Люка Болтански и Лорана Тевено // Коркюф Ф. Новые социологии. – М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 2002. – С.153–163.
6. Наумова Е. Социология «градів» Л. Болтански и Л. Тевено и «режимы вовлеченности» в капитализм [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/sotsiologiya-gradov-l-boltanski-i-l-teveno-i-rezhimy-vovlechnosti-v-kapitalizm>
7. Schatzki T. R. Introduction: practice theory / R. S. Theodore // The Practice Turn in Contemporary Theory. – Taylor & Francis e-Library, 2005. – P.10–23.
8. Thévenot L. Pragmatic regimes governing the engagement with the World // The Practice Turn in Contemporary Theory. – Taylor & Francis e-Library, 2005. – P.64–83.

References

1. Boltanski L., Teveno L. Sociologija kriticheskoj sposobnosti / Per. s angl. K. A. Vinogradovoj // Zhurnal sociologii i social'noj antropologii. – 2000. – T.3. – №3. – S.66–83.
2. Boltanski L., Teveno L. Kritika i obosnovanie spravedlivosti: Oчерki sociologii gradov / per. s fr. O. V. Kovenеvoj; nach. red. perevoda N. E. Kolosov. – M.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2013. – 576 s.
3. Volkov V. Teorija praktik / V. Volkov, O. Harhordin. – SPb.: Izdatel'stvo Evropejskogo universiteta v Sankt-Peterburge. – 298 s.
4. Kovenеva O. V. Francuzskaja pragmaticheskaja sociologija: ot modeli «gradov» k teorii «mnozhestvennyh rezhimov вовlechnosti» [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.isras.ru/index.php?page_id=2384&id=981&l=
5. Korjukov F. Mnozhestvennost' rezhimov dejstvija u Ljuka Boltanski i Lorana Teveno // Korjukov F. Novye sociologii. – M.: Institut jeksperimental'noj sociologii; SPb.: Aletejja, 2002. – S.153–163.
6. Naumova E. Sociologija «gradov» L. Boltanski i L. Teveno i «rezhimy вовlechnosti» v kapitalizm [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://cyberleninka.ru/article/n/sotsiologiya-gradov-l-boltanski-i-l-teveno-i-rezhimy-vovlechnosti-v-kapitalizm7>
7. Schatzki T. R. Introduction: practice theory / R. S. Theodore // The Practice Turn in Contemporary Theory. – Taylor & Francis e-Library, 2005. – P.10–23.
8. Thévenot L. Pragmatic regimes governing the engagement with the World // The Practice Turn in Contemporary Theory. – Taylor & Francis e-Library, 2005. – P.64–83.

Besedina H. O., postgraduate Faculty of Philosophy,
Taras Shevchenko national university of Kyiv
(Ukraine, Kyiv), anna137besedina@gmail.com

**The contribution of theory of L. Thevenot L. Boltanski
«sociology of the cities» in the critical rethinking of practices
oriented approaches to the study of social phenomena**

Over the past few decades, social-philosophical thought has undergone changes that have led to a revision of most approaches to the study of social phenomena and the place of man in society. The key role in these changes has played in the direction of research, which is called the theory of practice. The complexity of the study of these theories lies in their heterogeneity and interdisciplinary position, which causes a certain number of problems. Within this practice-oriented direction, there is not even a single approach to defining the concept of practice.

The article will consider the main concepts of «sociology of the cities» or as they call it the «sociology of justification» by French sociologists Luc Boltanski and Lauren Thevenot. According to researchers, the theory of practices albeit useful in the social sciences but in their advanced version, they are not able to give a full assessment of our interaction with the world. Sociologists believe that human activity is a rather complex process, for the analysis of which one must take into account intentions, moral settings, valuations, value orientations, plans of individuals and communities. In practice-oriented approaches, in particular in the approach of Pierre Bourdieu, usually does not take into account the fact that actors are able to generalize, discuss common problems and argue their position in terms of commonly accepted value guidelines and rules, act together with others.

In view of this, Boltanski and Thevenot offer a more effective approach to the study of society, called «sociology of the cities». Sociologists aspire to restore the connection of sociology with the moral and political philosophy. They aim to show that the problem of justice is important not only for theoretical philosophy but also for sociology. Ordinary people in everyday life are also eager to come to an agreement in daily practices. In their research of Boltanski and Thevenot, found that there is a sufficiently large variety in the principles of assessment and the form of achieving a fair agreement.

Keywords: Lauren Thevenot, Luc Boltanski, «sociology of the cities», «practices», the theory of multiple modes of engagement, the common good, regime of justification.

* * *

УДК 130.2

Орищенко Н. О.,
аспірантка кафедри теорії культури та філософії
науки, Харківський національний університет
ім. В. Н. Каразіна (Україна, Харків),
Natalyaor@ukr.net

**ОБРАЗ БЕАТРИЧЕ
В «БОЖЕСТВЕННІЙ КОМЕДІЇ»
ДАНТЕ АЛІГ'ЄРІ**

Досліджено значення образу Беатриче в «Божественній комедії» Данте Аліг'єрі як основного конструюючого елементу, що бере на себе роль Іншого та формує уявлення про сприйняття жінки в період європейського Проторенесансу. Розглянуто відмінності бачення та репрезентації жіночого образу представниками поетичного стилю «Dolce stil nuovo» та Данте. Мета дослідження полягає в аналізі образу Беатриче як одного із центральних жіночих образів поеми та висвітленні таких феноменів як Зустріч з Іншим та Погляд, яким надається значення поворотного моменту в трансформації світоглядної Моделі, представлені Данте. В статті використано структурно-психоаналітичну методологію Ж. Лакана та філософсько-богословську теорію італійського вченого Ф. Нембріні. Робиться висновок, що саме Беатриче, вміщуючи в себе символічний та сакральний зміст, приймає на себе функції того Іншого, що здатний змінити як світоглядні орієнтири так і включити об'єкт, що з ним взаємодіє у сакральний простір.

Ключові слова: Беатриче, Данте, «Божественна комедія», Зустріч, Інший.

Значення Данте в світовій культурі, важко переоцінити, адже йому вдалося створити перший поетичний жіночий образ, котрий, проіснувавши більше семисот років, не втратив своєї актуальності, залишаючись «на слуху» в літературі і мистецтві, зайнявши чітку позицію символічного об'єкта, що увібрав в себе сукупність ціннісних, культурних та етичних смислів. Саме Данте стоїть біля витоків філософської культури доби Відродження, як останній поет середньовіччя і разом з тим перший поет Нового Часу. Разом з тим, образ Беатриче є досить складним для аналізу, адже дослідники, беручи до уваги традиції

ідеалізації в куртуазній культурі, досі ставлять під сумнів реальність її існування. Саме тому в статті проаналізовано основні теорії та концепції, стосовно досліджено образу Беатриче, а саме розглянуто точку зору Е. Ауербаха, Ф. Нембріні, О. Седакової та застосовано методологію структурного психоаналізу Ж. Лакана.

Народившись в 1265 році і провівши дитячі та молоді роки у Флоренції, Данте Аліг'єрі, рано познайомився з античним літературним надбанням та сучасними йому поетичними творами. Його зацікавленість філософією, схоластикою, теологією, астрономією та астрологією, в подальшому вплинула на специфіку його поетичної системи, та дала змогу створити унікальну Модель всесвіту, в котрій відобразилась сучасна йому реальність та світоглядні аспекти. В ранній творчості поета простежується поєднання впливу куртуазної культури і флорентійської поетичної школи «Dolce stil nuovo», що відрізнялась стилістичною вишуканістю, алегоризмом, філософічністю, поклонінням коханню, тощо.

Найбільш повно новаторські мотиви в творчості Данте простежуються в створенні образу Беатриче, котрий вміщує в себе основні цінності Данте, його прагнення, бачення світу і уявлення про життєвий шлях людини. Беатриче є символічним означенням місця жінки, як об'єкта кохання, і суб'єкта закоханості, в самовизначенні людини епохи Середньовіччя. Саме її можна вважати тим основоположним жіночим образом, який структурує і репрезентує уявлення про жінку того періоду, і подальших культурних епох. На першому місці, таким чином, опиняється Жінка і любов до неї. Але любов не виключно платонічна, куртуазна, а зовсім інша: «Любовь, любитъ велящая любимым...». Це любов, що веде Данте до світла, від неба до неба. Недосяжність його метафізичного Бажання, зумовлена не земними перешкодами, а втручанням смерті, що змушує його створювати нову реальність, переносити Зустріч в символічний простір, в якому стало б можливим продовження стосунків. На думку Ж. Лакана, таке Бажання, спрямовується на «бажання бажання»: прагнення визнання свого власного бажання, що дозволить людині конституюватись в якості Суб'єкта [7]. Він вважає, що бажання – це завжди відчужена конструкція, яка виникає як конструкція символічного, «втраченого» в реальності Об'єкта. Тобто, на його думку, бажання є чимось, що фундаментально відсутнє [6]. Таким чином, бажання виникає як бажання іншого не тому, що інший має ключ до бажаного об'єкта, а тому, що за бажанням якогось суб'єкта, не залежно від того, предмет це чи людина, приховується бажання бути визнаним іншим. На відміну від потреби, бажання постійно відхиляється, маючи досить ексцентричний характер, що проявляється в тому, що апелюючи до реального, воно може задовольнятися ілюзорним задоволенням. Разом з тим, воно впливає на уявний порядок суб'єкта, приводячи в рух символічний ланцюжок означуваних і запускаючи всі мовленнєві акти, включаючи і мовчання. Тобто, бажання рухає всіма свідомими та підсвідомими процесами та уявленнями [7]. Проводячи аналогію з Беатриче, ми можемо побачити, що для Данте вона перестає бути виключно померлою коханою, вона продовжує